

думку С. Переслегіна, у відставанні темпів розгортання радянських військ у західних військових округах від темпів зосередження німецьких частин на східному кордоні Німеччини. Він робить акцент на те, що «серед архівних документів відсутній план наступу на Німеччину з візою Сталіна, немає і відповідних наказів на розгортання військ. Єдиний реальний документ, що містить якісь контури наступального плану, — “записка Василевського” — означає лише, що Генштаб, як йому і належить, відпрацьовував серед багатьох інших і такий варіант теж» [9, с. 125–126].

Отже, дискусія щодо подій напередодні Другої Світової війни в історичній науковій літературі залишається відкритою.

1. Безыменский Л. А. О «Плане Жукова» от 15 мая 1941 г. / Л. А. Безыменский // Новая и Новейшая история. — 2000. — № 3. — С. 58–67.

2. Вишлев О. В. Западные версии высказываний И. В. Сталина 5 мая 1941 г. По материалам германских архивов / О. В. Вишлев // Новая и Новейшая история. — 1999.

3. Горьков Ю. А. Готовил ли Сталин упреждающий удар против Гитлера в 1941 г. / Ю. А. Горьков // Новая и Новейшая история. — 1993. — № 1. — С. 29–45.

4. Кириллов В. В. К вопросу о современных фальсификациях в истории России / В. В. Кириллов // Вестник Московского городского педагогического университета. Научный журнал. Серия «Исторические науки». — 2014. — № 1 (13). — С. 48–53.

5. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / Коваль М. В. — К. : Альтернатива, 1999. — 336 с.

6. Короленков А. В. Накануне: Продолжение дискуссий о событиях предвоенной поры / А. В. Короленков // Отечественная история. — 2004. — № 3. — С. 169–176.

7. Мельтюхов М. И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939–1941. — М. : Вече, 2000 : [Электронный ресурс] / Мельтюхов М. И. — Режим доступа : <http://militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html>

8. Орлов А. С. Сталин: В преддверии войны / Орлов А. С. — М. : Алгоритм, 2003. — 415 с.

9. Переслегин С. Вторая мировая война между реальностями / Переслегин С. — М. : Яуза, Эксмо, 2006. — 549 с.

10. Рунов В. А. 1941. Первая кровь / Рунов В. А. — М. : Яуза : Эксмо, 2009. — 512 с.

11. Случ С. З. Речь Сталина, которой не было / С. З. Случ // Отечественная история. — 2004. — № 1. — С. 113–139.

Л. Б. Федик

УДК: 94(477.86)«1941/1956»

ФОРМИ УЧАСТІ ЖІНОК У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ ОУН-УПА НА ТЕРИТОРІЇ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ в 1941–1956 рр.

У статті класифіковано і проаналізовано функції, які виконували жінки в ОУН-УПА на території Станіславської обл.

Ключові слова: українська національно-визвольна боротьба; ОУН; УПА; Станіславська область; жінка; вишкіл.

В статье классифицированы и проанализированы функции, которые выполняли женщины в ОУН-УПА на территории Станиславской обл. Рассмотрены отдельные документы ОУН, касающиеся участия женщин в деятельности подполья.

Ключевые слова: украинская национально-освободительная борьба; ОУН; УПА; Станиславская область; женщина; обучение.

The article describes the forms of participation of women in the OUN and UIA in the territory Stanislav region. Several specific documents OUN concerning women's participation in the activities of the underground. The increase in the number of women in the national liberation movement UIA since 1944. Classified and analyzed the features that served women in OUN-UIA. Found that the insurgent movement involved women aged 15 to 21 years old and came from a peasant environment. Education of women defined their place in the ranks of the OUN-UIA — higher education made it possible to hold executive positions. It was concluded that the most effective was the work of women as propagandists, health professionals and liaison. Revealed that the underground activities included representatives of other nationalities. Followed reduction of 1946 the number of women in the insurgent movement. Established that the cause was a distrust of women among UPA leadership and change tactics.

Keywords: Ukrainian national liberation struggle; OUN; Ukrainian Insurgent Army (UIA); Stanislav region; women; instruction.

Після підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом Україна задекларувала готовність визнати принципи та умови, загальноприйнятні у цивілізованому світі, передусім — гендерної демократії й статевої збалансованості в суспільстві. Водночас складна суспільно-політична ситуація в країні, спровокована як зовнішніми так і внутрішніми факторами, обумовила потребу в мобілізації всіх ресурсів суспільства та його консолідацію. Досягти цього можливо, неупереджено висвітлюючи історичні події, особливо суперечливі та дезінтегративні. Неоднозначною й соціально значущою темою для обговорення залишається діяльність ОУН-УПА у воєнний та післявоєнний періоди. Ще більш складні й малодосліджені питання, пов'язані з причинами, основними напрямками діяльності, формами та наслідками участі жінок у визвольному русі ОУН-УПА. Це обумовлюється, по-перше, гендерними стереотипами — різними упередженнями щодо образу жінки-підпільниці, якій відводять переважно допоміжну роль, а по-друге, браком будь-якої статистики.

Участі жінок у підпільному русі присвячено значну кількість праць, зокрема Т. Антонової, Д. Бурдса, М. Гавришко, О. Кісь, І. Крайнього, Л. Онишко, Б. Савки. Однак у них визвольна боротьба розглядається в масштабах західноукраїнських земель і практично не висвітлюється регіональний аспект. Спираючись на ці здобутки, у статті ми поставили за мету висвітлити особливості та форми участі жінок у підпільній діяльності на території Станіславської обл.

На початок березня 1944 р., на території Станіславщини діяло 32 районних, 32 підрайонних проводи і 1500 станичних організацій ОУН, що налічували 23 870 членів та симпатиків ОУН, із них 20% становили дівчата й жінки [15, с. 102].

Оперативні донесення НКВС, документи українського підпілля часів війни й післявоєнного періоду показують, що роль жінок у підпільному русі набула значно більшої ваги в 1944–1945 рр. [3, с. 114] через зміну тактики боротьби ОУН-УПА. Оскільки з приходом радянської влади чоловікам важко було залишатися на легальному становищі, було вирішено переорієнтуватися на використання в Службі безпеки ОУН жінок. Збільшення кількості жінок у лавах ОУН-УПА обумовлювалося, по-перше, гендерністю насилля й репресій радянської влади 1944 р.; по-друге, порушенням балансу юнаків і дівчат унаслідок війни та винищення молоді — було вбито багато українських чоловіків; по-третє, жінки були вільніші в пересуваннях [3, с. 117, 118].

В інструкції Крайового проводу ОУН (б) про залучення жінок до роботи в організації від листопада 1943 р. передбачалося призначити при кожному повітовому проводі відповідну, активну жінку, яка б зайнялася: організацією і проведенням санітарних, телефонічних, радіотехнічних курсів; збором та збереженням медикаментів; організацією кравецьких та інших майстерень; спеціальною опікою [26, с. 298]. У тимчасових інструкціях організаційної реферантури крайового проводу ОУН від 7 вересня 1944 р. відзначалася потреба залучати жінок, після навчання, до кур'єрської роботи [14, с. 157].

11 серпня 1944 р. і повторно на початку жовтня 1944 р. вийшли інструкції про розширення «жіночої сітки». За наказом керівництва українського повстанського руху почався масовий призив жінок до підпілля. Для цього було створено сільські, підрайонні, районні, окружні й обласні жіночі керівництва ОУН, які мали такі реферантури: господарську, зв'язку і розвідки [3, с. 119].

Загалом діяльність жінок у повстанському русі проявлялася в таких формах: 1) безпосередня участь у бойових діях; 2) забезпечення харчами; 3) медичне забезпечення та праця в УЧХ; 4) жінки становили більшість серед

провідників і зв'язкових ОУН-УПА; 5) в кожному селі були дівчина-господарча і станична. Вони виконували доручення провідників, вели активну політичну працю; 6) розвідувальна і 7) видавничо-пропагандистська діяльність.

Вид діяльності залежав передусім від характеру членства, який визначався віком учасниці. Спочатку дівчата працювали як симпатички, тобто кандидати у члени ОУН, допомагали поширювати націоналістичну літературу, надавали посильну фінансову допомогу, виконували різні доручення в громадській роботі [20, с. 24]. Представниці доросту (8–15 років) і юнацтва (15–21 рік) переважно виконували роль зв'язкових, провідників, кур'єрів. Приблизно через рік, після відповідного ідеологічного вишколу та навчань, вступали в ОУН [14, с. 485]. Як згадує член ОУН Стефанія Петраш-Січко, щоліта вона проходила навчання в юнацьких таборах. Найкращі дівчата одержали медалі про успішне закінчення навчання [16]. Підготовці дівчат, як і чоловіків, приділяли велику увагу. В інструкції № 1 ОУН (б) з кадрових питань від 10 березня 1943 р. передбачалося в членах жіночого середовища залишити тільки тих, що відповідали прикметам українського націоналіста і виявляли спроможність працювати над піднесенням морального і культурно-освітнього рівня дітей та старшого жіноцтва. В праці з жінками-симпатичками рекомендувалося припинити військові муштри, Декалог та буквоїдне вивчення «12 Прикмет Українського Націоналіста». Натомість передбачалося залучати до вивчення історії, географії України, періодично читати їм окремі статті з підпільних видань [26, с. 242].

Так у навчальному таборі в с. Крилос (Галицький район) 1943 р. дівчата опановували військову справу, історію та географію України, народознавство, вивчали «Правила українського націоналіста» [7, с. 85]. Марія Антонівна Лаврів (Скрентович) згадує, що на початку радянсько-німецької війни, коли вона взимку тільки склала присягу на вірність ОУН, до її завдань входило поширювати нелегальну літературу, вивчати українознавство та теренознавство. Одночасно вона з подругою проходила військовий вишкіл [13, с. 530]. Після відступу більшовиків посилено вивчали історію та географію України, теренознавство, опановували військову виправку, під керівництвом лікаря проходили медичні курси. В 1942–1943 рр. вона проходила вишколи юнацьких провідників на Самбірщині, в Раві-Руській, на Калущині й у Галицькому районі, під час яких вивчала ази розвідки, медсестринської допомоги та військового вишколу [13, с. 532–533].

Про досить високий рівень підготовки підпільниць свідчить те, що Марія Скрентович, маючи 8 класів середньої школи, будучи під арештом, дискутувала з генералом прикордонних військ, заступником наркома внутріш-

ніх справ УРСР, першим секретарем Станіславського облпарткому КП(б)У Слонем і доводила абсурдність комуністичних ідей. Навіть зробила висновок про низький рівень освіти останнього [13, с. 535–536].

Залучення жінок до повстанського руху було цілком добровільним і забезпечувалось ідеологічними переконаннями учасниць. Зазвичай у лавах повстанців перебував хтось із рідних жінок — батько, брат, чоловік, наречений. Середній вік жінок підпілля — близько 15–21 років. Більшість жінок Прикарпаття — учасниць чи симпатиків визвольного руху — були вихідцями з селянських родин і мали переважно початкову або середню освіту. В подальшому жінки, які мали вищу за середню освіту, переважно займали керівні посади в ОУН: були районними та повітовими провідницями жіночих сіток (наприклад Ольга Грозберг-Наконечна («Степанівна»), яка закінчила гімназію сестер Василіанок у Станіславі, торгівельну школу, спочатку була станичною, з 1944 р. — повітовою провідницею жіночої сітки ОУН; Марія Костинюк («Березина») вчитель за професією — районна провідниця жіночої сітки ОУН, Ірина Лепкалюк («Леся», «Хмара»), яка закінчила Коломийську гімназію, — референт пропаганди Коломийського проводу ОУН-УПА [25, с. 10, 35, 39, 68, 78, 98].

Брати участь у повстанському русі й виконувати його доручення було досить складно і небезпечно, що частково пов'язувалося з правилами поведінки жінок у тогочасному суспільстві. Як згадують Оксана Манюх і Стефанія Петраш-Січко, дівчина не могла виходити ввечері сама з дому, їй мав супроводжувати хтось із родичів, наприклад старший брат, тому для виконання підпільних доручень їй доводилося вигадувати різні приводи [10, с. 15; 16].

В інфраструктурі ОУН Станіславщини жінки виконували переважно допоміжні функції: постачання продовольства та медикаментів, медична допомога, зв'язок.

Структурою, яка збирала продовольство та речі, необхідні ОУН-УПА, була жіноча господарська референтура. Дівчата й жінки фарбували домашнє полотно, шили воякам УПА форми, плели шкарпетки, прали одяг, пекли хліб, сушили сухарі [14, с. 487], які потім приносили повстанцям у ліс. Фундаментом, на якому будувалась організаційна структура ОУН-УПА, були станичні. Вони знали людей по цілому району, тримали зв'язок, знали, де криївки та пості повстанців [7, с. 9, 10]. Окрім того, як згадує станична Олена Вінтоняк, у її обов'язки входило щотижня звітувати перед Проводом про роботу, розповсюджувати листівки й оунівську літературу, забезпечувати повстанців житлом і продуктами [17, с. 159].

Основним завданням жіночої розвідки, яка велася на користь Служби безпеки ОУН, було збирати інформацію про пересування частин Черво-

ної Армії, про організацію, сили й засоби, дії органів внутрішніх справ та органів державної безпеки, інших радянських військових та воєнізованих формувань. Створювалися спеціальні курси, зокрема жіночі, на яких готували до розвідувальної діяльності. Наприклад, на весні 1944 р. в Рогатинському районі запровадили курси жінок-розвідниць [5, с. 260]. Розвідка проводилась у різних формах: від безпосереднього спостереження до роботи в радянських органах влади та постачання інформації звітти. В Навдвірній 1945 р. група дівчат-підпільниць вела спостереження за райвідділом НКВС у місті [8, с. 180]. Катерина Савчук («Ярослава»), теренова провідниця ОУН на Солотвинщині, проводячи пропаганду в дорученій місцевості, паралельно збирала розвіддані [7, с. 127]. Очевидно, такі дані надавали й жінки, які займали певні посади в радянських органах влади і паралельно співпрацювали з ОУН-УПА. Прикладом є Емілія Бурній (член ОУН з 1944 р.), котра працювала в Держбанку і була зв'язковою, Ірина Мартинюк (в ОУН з 1943 р.), яка працювала секретаркою райвно і паралельно виконувала обов'язки спецкур'єра [8, с. 184, 185].

Диверсійно-бойова діяльність. В ОУН-УПА жінок оберегали від участі в бойових діях. Дівчатам не завжди давали зброю, посилаючись на те, що в разі потреби хлопці здатні їх захистити [14, с. 497]. За зброю жінкам доводилося братися лише у виняткових випадках: відстрілюючись від переслідувачів чи приставляючи пістолет до скроні, аби не потрапити в полон [12, с. 12]. Однак І. Семаньків усе-таки називає Катерину Михайлівну Гонсьорську («Зірка») — стрільця сотні «Ромка» [20, с. 74]. У звіті УПА про ситуацію на території Долинського, Рожнятівського, Вигодського і Болахівського районів за 1 січня — 30 червня 1946 р. відзначається, що 10 червня в с. Лопянка (Рожнятівщина) одна жінка зробила успішний замах на провокатора Кармелюка [27, с. 420].

Окрім того дівчата організували викрадення поранених повстанців з лікарень. Так, дівчата-підпільниці з с. Спаса (Коломийський район) викрали з лікарні Мирослава Стефурака — військового референта ОУН: напоїли охорону, а пораненого повстанця спустили через вікно [2, с. 94]. Інколи жінки виконували спеціальні доручення СБ ОУН. Так, 1944 р. Розалії Шуляр було доручено гарантувати безпеку дружини члена Центрального проводу ОУН полковника Лицаря (Олекси Гасина) Ольги, на псевдо Леся, яка в с. Сапогові працювала впродовж 1944–1946 рр. на посаді завідувачки місцевої початкової школи [24, с. 147].

Про організацію медичної служби на території Станіславської обл. можна дізнатись зі спогадів Ольги Гросберг-Наконечної. Будучи з 1942 р. районною юначок Тисьменицького району, вона проводила ідеологічні вишколи, підбирала по селах на медсестринські курси дівчат. Курси були в Тяп-

чі, вчили на них доктор «Пастер» (Олексій Зелениук) зі Східної України і доктор «Берест» (Ярослав з Богородчан). Дівчат готували до праці в курені «Різуна» (Андрусяка Василя зі Снятина). У кожному районі утворювалися медпункти. За кожним медпунктом було закріплено медсестру. Жінки готували індивідуальні пакети. Бинт, марлю і вату для них постачали з навколишніх сіл. Ці матеріали зашивали в тканину, яку нарізали з плащ-палаток. Окрім того дівчата заготовляли по селах носові хустинки, рушники й старі полотняні сорочки на бинти, збирали лікувальні трави [28, с. 704].

Євгенія Андрусак (дружина Різуна) в с. Космач проходила медсестринський вишкіл в УЧХ [1, с. 29], згадувала, що інколи доводилося працювати з хворими на тиф і перебувати кілька днів з ними в одній криївці, потерпаючи від недоїдання. При цьому Євгенія Андрусак надавала медичну допомогу хворим на тиф, будучи вагітною [1, с. 43]. В медичній діяльності були задіяні й сім'ї, наприклад сестри Лепкалюк. Ганна Лепкалюк працювала санітаркою в партизанському шпиталі, де лікаркою була її сестра Марія [22, с. 2]. Очолювала крайовий Червоний Хрест на Станіславщині Юлія Ганущак, відзначена Бронзовим Хрестом Заслуги [4, с. 72].

Забезпечення зв'язку. Жінки-зв'язкові мали зберігати повну секретність. Зв'язкова одного населеного пункту знала тільки одну зв'язкову, з якою доручено підтримувати зв'язок. Такою естафетою з села в село передавалася кореспонденція повстанців: різноманітні розпорядження, листівки, націоналістична література [3, с. 123]. Зазвичай безпосереднього зв'язку з повстанцями не мали. Все робилося потайки, й хлопці самі знаходили дівчат, якщо їм була потрібна якась допомога.

Велика увага в ОУН приділялася інформаційно-пропагандистській діяльності. За наказом керівництва ОУН (б) від 20 вересня 1943 р. референтам юнацтва про посилення військового, національного та морального виховання передбачалося все чоловіче та жіноче юнацтво залучити до пропагандивної праці. Для цього передбачалося закріпити за кожним юнаком чи юначкою певну кількість хат у селі, якими вони мали опікуватися. В пропаганді головну увагу рекомендувалося звертати «...на міжнародне наше положення, нашу самооборону УПА, як чинник, що веде до визволення Українську Націю, та до поширення наших кличів серед цілого суспільства. Юнацтво в порозумінні з суспільно-політичним референтом та жіноцтва мусять зайнятися організацією й вихованням дітей (4–7 літ до росту 7–10 літ)... Все юнацтво як чоловіче так й жіноче школити військово організуючи його по селах у відділі під назвою “Січ”... Попри вправи вчити юнацтво теренознавства, розвідної служби, санітарної служби і т. п.» [26, с. 287].

Пропагандистська робота полягала в розповсюдженні підпільної літератури, листівок, відозв. Жінки досить активно проявляли себе в ній. Так, Ірина Лепкалюк працювала при окружному проводі Коломийщини в осередку пропаганди, а з 1942 р. була референтом пропаганди Коломийського проводу ОУН-УПА [25, с. 78]. Разом із Лідєю Німою та Дариною Кошак виготовляли летючки, відозви до населення, підпільну газету «За волю» [21, с. 2]. Ірину Лепкалюк посмертно нагороджено Срібним Хрестом Заслуги [23, с. 2]. Катерина Савчук (член ОУН з 1942 р.) після року ідеологічного вишколу, засвоєння теорії українського націоналізму, займаючи посаду районної провідниці ОУН на Солотвинщині, проводила пропагандистську діяльність по карпатських селах, інформувала про політичне становище в Україні, роздавала підпільну літературу, переправляла медикаменти, будувала сховища, піклувалася про поранених повстанців. Як показував допит під час арешту, дівчина дуже добре знала історію України та географію світу й навіть диспутувала зі слідчим [19, с. 116–118].

Тісно пов'язаною з пропагандистською була видавнича діяльність. Сестра Євгенії Андрусак працювала в підпільній друкарні, що випускала газету «Повстанець Гуцульщини», а також листівки та звернення [1, с. 10]. За спогадами Дарії Юрїївни Кошак-Свистильницької, в ОУН вона виконувала функції друкарки — випускала газету «Повстанець Гуцульщини». Друкувати доводилось у складних умовах — і при вогні, і при свічці, і при місяці. Водночас у жовтні 1944 р. на її прохання вона була відряджена в Кутський район для організаційної роботи, де разом з іншими жінками (Лідією Сальваровською, Марією Джуранок) організовувала по селах гуртки дівчат, де вивчали історію України, роз'яснювали мету боротьби УПА, консультували, як доглядати поранених [14, с. 491, 497].

Жінки в лавах ОУН-УПА поєднували або почергово змінювали кілька обов'язків. Як довідуємося з розповіді Стефанії Гурко, під час війни вона активно працювала в підпіллі: як зв'язкова, культурно-освітня референтка юнацького вишкільного табору ОУН ім. Євгена Коновальця у Ямниці в серпні 1941 р. Як член похідних груп, у Кам'янець-Подільській окрузі вела агітаційну роботу з селянами, а для легалізації перебування вчилася в гімназії та вчителювала [6, с. 12]. Стефанія Процак-Костюк 1942 р. очолила жіночу сітку ОУН у Тлумачі. Влітку 1943 р. після відповідного навчання почала працювати в розвідці УПА з сотником «Соколом», була кур'єром провідника «Ребета», а 1945 р., після перенесеної хвороби, була переведена на виготовлення вишкільних матеріалів на Коломийщині [25, с. 115]. Текля Заклинська («Хортиця») уродженка Галича — з 1943 р. повітова провідниця Делятина, з весни 1944 р. — організаційна окружна Станіславської сітки УЧХ. Окрім розвідки і зв'язку, допомагала господарській

реферантурі в забезпеченні УПА харчами, одягом, ліками, доглядала хворих, брала участь у підготовці шпиталів у Карпатах [7, с. 75].

Серед симпатиків та активістів ОУН-УПА були жінки інших національностей. Так, Іван Семаньків подає в книзі прізвище Стефанії Йосипівни Лещій, полячки за національністю, яка виконувала роль інформатора ОУН [20, с. 28]. Стефанія Петраш-Січко згадує подругу Амалію Леонович, за національністю караїмку, але українську патріотку. З приходом більшовицької окупації 1944 р. вона вчителювала в селі Крилос і включилася в роботу ОУН легально. Вона годувала повстанців, допомагала їм переховуватися. Загинула Амалія Леонович 1949 р. в с. Колодіїв Галицького району разом з двома повстанцями [16]. Галина Юргенс, росіянка за національністю, яка працювала медсестрою на Косівщині, лікувала повстанців, надавала медикаменти, за що її репресували [9, с. 9].

З 1945 р. було скасовано військову, господарську, жіночу, юнацьку, зв'язкову реферантури та Український Червоний хрест [11, с. 361], а з кінця 1946 р. кількість жінок, які виконували важливі для повстанського руху завдання, значно скоротилося. На думку Дж. Бурдса це зумовлювалося впровадженням радянської розвідувальної агентури в середовище українського підпілля та недовірою до жіноцтва в лавах ОУН-УПА [3, с. 138]. У звіті УПА про результати «великої блокади» у березні — квітні 1946 р. на території Станіславського і Товмацького надрайонів 30 квітня 1946 р. відзначалося: «В цьому часі відбулися масові арешти серед жіноцтва, що працювало в УЧХ, та тих, що активно допомагали повстанцям. Одиниці з них випускано на агентурну роботу, або в цілях компромітації ангажовано до роботи в комсомолі, а решту засуджувано на 10–15 літ і вивожено вглиб Росії» [27, с. 372].

Василь Андрияк Грегит-Різун відзначав, що великі жертви серед повстанців були через те, що: «... Розвідка, коли йде в село, розмовляє з дівчатами, бабами і принагідно один зі стрільців висловиться, яка сила їх в лісі, то знову в романах з дівчатами або при склянці горілки скаже, яка зброя, а навіть скільки кілометрів до табору і в котрому він місці» [18, с. 16]. В інструкції виданій у кінці 1946 р. наголошувалося на тому, що підпільникам слід дотримуватись суворої конспірації, а у восьмому пункті інструкції відзначалась особлива небезпека, яку викликали жінки: «Не говоріть з дівчатами про організаційні питання. Намагайтесь, уникати їх. Ворог навмисно посилає жінок, щоб вступити в любовний зв'язок з членами ОУН, використовуючи її [так!], щоб отримати інформацію». Саме тому, на думку Джефрі Бурдса, до кінця 1946 р. стару систему естафетного зв'язку повстанців було замінено на нову мережу «тайників» — таємних місць, розміщення яких знали тільки два командири. Оскільки 90% зв'язкових під-

пілля становили жінки, це мало частково усунути їх від цієї роботи [3, с. 139, 140].

Окрім безпосередньої участі в підпільній діяльності, жінки взяли на себе весь тягар праці в тилу: ведення господарства, всю важку чоловічу роботу, виховання дітей.

Отже, національно-визвольний рух ОУН-УПА на території Станіславської обл. мав риси, характерні для визвольної боротьби на західноукраїнських землях в цілому і відзначався значною кількістю та активністю жінок у інфраструктурі ОУН-УПА. Функціонування окремих ділянок повстанського руху Станіславщини забезпечувалося завдяки жінкам, які виконували функції зв'язкових і медичних працівників, займалися матеріальним забезпеченням, постачали повстанцям медикаменти та інформацію. Високий рівень ідеологічної підготовки давав змогу жінкам Станіславщини проводити досить ефективну пропагандистську діяльність. Вдалося встановити наявність у лавах ОУН-УПА на території області представниць інших національностей, що свідчить про значну та успішну агітаційно-пропагандистську роботу, яка знаходила підтримку й заклала підвалини співпраці та взаєморозуміння з представницями інших народів.

Подальше вивчення проблематики потребує різнопланових досліджень, пов'язаних з визначенням кількісного складу українського жіноцтва, їх відсоткового співвідношення, безпосередньої участі у військових операціях з залученням до наукового обігу нових документів, передусім з архівів Служби Безпеки України.

1. Андрусяк Є. Спогади / Андрусяк Є. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. — 128 с.
2. Андрусяк М. Покуття — край героїв (Покуття в боротьбі за Українську Державу) / М. Андрусяк // Перевал. — 2009. — № 1/2. — С. 81–102.
3. Бурдс Дж. Советская агентура: очерки истории СССР в послевоенные годы (1944–1948) / Бурдс Дж. — М.; Нью Йорк : Современная история, 2006. — 296 с.
4. Бурнашов Г. Україна — понад усе! / Бурнашов Г. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. — 128 с.
5. Веденеев Д. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920–1945. Таємні війни: історія та сучасність: монографія / Д. Веденеев, Г. Биструхін. — К. : Генеза, 2006. — 408 с.
6. Винницька І. Який вплив мали події Другої світової війни на долю української жінки? На основі усних свідчень — живої історії / І. Винницька // Друга світова війна і відтворення історичної пам'яті в сучасній Україні: матеріали міжнародної конференції, Київ, 23–26 вересня 2009 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ww2-historical-memory.org.ua/abstrakt_u/17.html
7. Гай М. Українка / М. Гай, С. Верещак. — Галич : Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2002. — 150 с.
8. Гандзюк Р. Повоєнні роки відновлення радянської влади / Р. Гандзюк // Альманах Станіславської землі: у 3 т. — Т. 3: збірник матеріалів до історії Станіславова

і Станіславівщини / упоряд. Юрій Гасцький. — Нью-Йорк; К.; Івано-Франківськ : Видання Центрального Комітету Станіславівщини, 2009. — С. 177–190.

9. Гуменюк В. Медсестра Галина / В. Гуменюк // Шлях перемоги. — 2003. — 5–11 червня. — № 24. — С. 9.

10. 90-та весна «Криці» // Галичина. — 2013. — 21 березня. — № 42–43. — С. 15.

11. Ідзьо В. Військове та політичне протистояння ОУН та УПА польським, німецьким та радянським окупантам України / В. Ідзьо // Українознавство. — 2004. — Ч. 3–4. — С. 351–365.

12. Крайній І. Жіночі обличчя ОУН-УПА / І. Крайній // Україна молода. — 2005. — 9 червня. — № 105. — С. 12.

13. Літопис нескореної України: документи, матеріали, спогади : [у 2 кн.]. — Кн. 1 / [підготували Я. Лялька, П. Максимук, І. Патер та ін.]. Авт. передмови Я. Лялька, Р. Бачинський. — Львів : Просвіта, 1993. — 800 с.

14. Літопис нескореної України: документи, матеріали, спогади : [у 2 кн.] / н.-д. Центр історії нац.-визвол. змагань України. — Львів : Галиц. вид. спілка, 1997. — Кн. 2 / підгот.: Я. Лялька, Р. Коритко, М. Онишкевич та ін. ; відп. ред. та авт. передм. Я. Лялька. — 1997. — 664 с.

15. Мизак Н. С. УПА-«Захід» і збройне підпілля ОУН у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу у 1942–1960 рр.: монографія / Мизак Н. С. — Чернівці — Торонто : Прут, 2011. — 436 с.

16. Овсієнко В. В. Стефанія Петраш-Січко. Жіноча доля : [Електронний ресурс] / Овсієнко В. В. — Режим доступу : <http://archive.khpg.org/index.php?id=1121775312>

17. Островський О. Станична / О. Островський // Альманах Станіславівської землі: збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславівщини у 3 т. — Т. 3. / упоряд. Юрій Гасцький. — Нью-Йорк; К.; Івано-Франківськ : Видання Центрального Комітету Станіславівщини, 2009. — С. 159–161.

18. Полковник Василь Андрусак Грегит-Різун. Як перемагати. — 2-е видання. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2013. — 32 с.

19. Савчук П. Нескорена / П. Савчук // Зона. — 1994. — № 7. — С. 116–119.

20. Семаньків І. Перемогла ідея: книга пам'яті національно-визвольної боротьби ОУН-УПА на Калушині: 60-ій річниці УПА посвячується / Семаньків І. — Калуш : Артекст, 2002. — 332 с.

21. Томащук М. Сестри / М. Томащук // Вільний голос. — 2000. — 22 вересня. — С. 2.

22. Томащук М. Сестри / М. Томащук // Вільний голос. — 2000. — 7 жовтня. — С. 2.

23. Томащук М. Сестри / М. Томащук // Вільний голос. — 2000. — 18 жовтня. — С. 2.

24. У серці мали те, що не вмирає / упорядник З. Бойчук. — Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2005. — 224 с.

25. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): бібліографічний довідник / упорядник Мудра Н. П. — Львів : Світ, 2004. — Вип. 1. — 192 с.

26. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: документи і матеріали / відп. ред. професор М. Кугутяк. — Т. 2. — Кн. 1 (1939–1945). — Івано-Франківськ : ЛПК, 2009. — 600 с.

27. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: документи і матеріали / відп. ред. професор М. Кугутяк. — Т. 2. — Кн. 2 (1945–1946). — Івано-Франківськ : ЛПК, 2010. — 696 с.

28. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: документи і матеріали / відп. ред. професор М. Кугутяк. — Т. 2. — Кн. 3 (1947–1957 рр.). — Івано-Франківськ : ЛПК, 2011. — 768 с.